

МЕДИЧНА ПЕРІОДИКА УКРАЇНИ В ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ

ПОПЛАВСЬКА Наталія,

д-р філол. наук, професор,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027

Засоби масової інформації за різних політичних систем слугують провідником соціалізації та помічником у пошуках власної ідентичності аудиторії, яка за різномірністю інформації ризикує загубитись у її потоці, втрачає можливість зорієнтуватися щодо найсуттєвішого у ній. Загальновідомо, що такі процеси корелюються історично-соціальними змінами, які впливають на світогляд реципієнтів. А це неможливо без ґрунтовного дослідження історії журналістики, бо через тенденційне трактування багатьох історичних фактів та поверхове прочитання її взірців було сформовано немало негативних стереотипів у масовій свідомості. Тому сьогодні в науковому наративі активно актуалізуються проблеми, що визначають адекватні погляди на соціокультурні процеси, дослідження усіх їх складових, усіх феноменів у історичному контексті, які регламентовані потребою переосмислення становлення й розвитку журналістики в Україні. Правда, сучасне журналістикознавство з огляду на тенденційну заангажованість усталених наукових методологій у минулому реконструює та реабілітує окремі тематичні галузі, вдаючись до нових оригінальних форм осмислення і вивчення предмета дослідження, здійснюються пошуки констант забутих цінностей та ідеалів, які могли би стати відправними у нових дослідженнях. Такою злободенною сьогодні є проблема наукової рекон-

струкції історії української медичної журналістики, бо багато імен, фактів залишаються ще невивченими.

У цьому фокусі бачиться сутнісною проблема медичної періодики XIX – початку XX ст. з акцентом на з'ясуванні її структурних та джерелознавчих аспектів. У монографії Володимира Садівничого «Відродження розпочинається із гласності...» [1] вона вперше постала у найповнішому представленні як у загальних науково-теоретичних вимірах, так і в плані конкретного матеріалу та ракурсу його прочитання. Всебічно аналізуючи об'ємну джерельну базу (а це 186 спеціалізованих медичних періодичних і продовжуваних видань, які виходили у дев'яти губерніях Наддніпрянської України з 1860 до 1920 років), залучаючи раніше не згадувані наукові матеріали, розвиваючи, уточнюючи й проблематизуючи наукові тези своїх попередників, автор подає найдосконалішу на сьогодні і найсистемнішу наукову візію про медичну періодику в Україні від її витоків. Доказом його ретельної пошукової праці

є у співавторстві з Н. Сидоренко та А. Волобуєвою видання «Медичні періодичні та продовжувані видання Наддніпрянської України (1860–1920): Показчик» (Суми: Сумський державний університет, 2015. – 272 с) із географічними, іменними, хронологічними, типологічними та іншими довідками про досліджувану періодику.

Обраний автором масив матеріалу виразно репрезентує закономірності формування у ХІХ – початку ХХ ст. основ медичної журналістики, через які простежуються основні тенденції її функціонування у системному аспекті. Відштовхуючись від стану вивчення проблеми та її науково-теоретичної основи, автор визначив інформаційний потенціал тогочасної медичної періодики, дослідив її практико-лікарський, культурно-просвітницький, суспільно-політичний, соціальний та рекламно-інформаційний контенти, внесок редакторів і видавців у розвиток спеціалізованої медичної преси, обґрунтував соціокомунікативні параметри видань.

Правда, дослідження такого плану завжди несе у собі певні труднощі і щодо загрози «прогледіти» якусь тенденцію в обширі періодичних видань, і щодо великої відповідальності в пошуку своїх шляхів систематизації та осягненні наукової проблеми. Проте спроба вирішити поставлені завдання підкріплена медичною кваліфікацією Володимира Садівничого, з одного боку, а з іншого, цінним є його прагнення розглядати спеціалізовану медичну пресу вагомою складовою у системі української журналістики. Йому вдалося віднайти оптимальний шлях для розв'язання окреслених проблем. Дослідник виходить з розуміння, що медична преса «як ніяка інша, змінила світ: донесла суть, зміст і значення наукових відкриттів до широкого загалу, виконала місію боротьби із забобонами та популяризацію наукової медицини, переконала загаль у незворотності медичної допомоги для продовження життя. Вона навчила суспільство лікуватися» [1, с. 6]. При цьому дослідник переконливо доводить, що становлення і розвиток спеціалізованих медичних періодичних і продовжуваних видань дають можливість уточнити й доповнити уявлення про соціокомунікативний процес другої половини ХІХ – початку ХХ ст. у Наддніпрянській Україні, простежити нові аспекти суспільного життя країни в зазначений період, уточнити шляхи становлення та розвитку української журналістики, по-новому її осмислити та оцінити. Задля «залучення її (медичної преси – Н. П.) досягнень для сьогоденної журналістики», і в цьому жодної суперечності немає, використав «аналіз типології, функціонально-змістових особливостей, комунікативно-прагматичних складників», які дозволили «визначити індикатори інтенсивності комунікації та з'ясувати складники контенту аналізованих видань» [1, с. 6].

Виразно проявляються істотними науковими результатами у монографії є те, що загальнотеоретичні засади дослідження розкриваються через з'ясування соціокомунікативного та джерелознавчого аспекту, історіографічний аналіз та методологію визначення понятійного апарату. Значущим у цьому сегменті роботи є аналіз системи спеціалізованого медичного інформування у соціокомунікативному та джерелознавчому ракурсах, який дозволив автору констатувати, що наповненню інформаційного простору якісною спеціалізованою медичною інформацією сприяло виникнення нових, тематико-змістова трансформація вже існуючих спеціалізованих медичних періодичних і продовжуваних видань, реалізація редакційних завдань. Неабиякий вплив на це мали і соціальні інститути (навчальні заклади, наукові товариства, науково-дослідні організації та лікувальні установи), накопичення медичних знань, досягнення вчених, лікарів-практиків [1, с. 6].

Позитивно оцінюємо те, що В. Садівничий приділяє увагу термінологічному чинникові. Він уточнює зміст понять «інформаційне поле», «інформаційні потоки», пропонує свою дефініцію понять «спеціалізовані медичні періодичні та продовжувані видання», «спеціалізований медичний інформаційний простір». У об'ємній джерельній базі вчений виділяє власне спеціалізовану медичну пресу з усіх галузей медицини, бібліографічні каталоги та показники ретроспективного

плану. А основними методологічними векторами дослідження обирає історичний, систематизації, логічний, біографічний. Застосування їх у процесі дослідження дозволило, з одного боку, окреслити й узагальнити особливості виникнення і становлення спеціалізованої медичної періодики в Україні та її проблемно-тематичну складову, а з іншого – відкрило перспективи для вивчення закономірностей розвитку споріднених явищ соціальної комунікації та основних профільних рис медичної преси.

Безперечний інтерес у монографії викликає розділ «Видається дещо блідою історія інших природничих наук...» (Соціокомунікативні параметри медичної преси), в якому детально структуровано засадничі історичні фактори другої половини XIX – початку XX ст. та їх кореляція зі становленням медичної періодики, вироблено типологічну модель цієї преси, в основу якої покладено аудиторний фактор та цілі комунікаційної діяльності. Відштовхуючись від твердження, що медичні періодичні видання є особливим типом засобів масової інформації «зі своїм проблемно-тематичним спрямуванням, внутрішньою структурою, аудиторним орієнтиром» [1, с. 82], враховуючи їх статус і місце в інформаційному просторі XIX – початку XX ст., доцільним автору вдалось вписати їх у загальну структуру засобів масової інформації та виокремити сутнісні характеристики за технологічними (видавнича форма, періодичність, тривалість виходу, регіон розповсюдження, формат, обсяг, тираж), аудиторними (для масового читача чи спеціалізованої аудиторії), інформаційними (тематико-змістова спрямованість, жанрово-стильова та композиційна структура), функціональними та організаційно-редакційними (приналежність до засновника чи видавця, роль редактора, авторський склад) ознаками. За проведеним аналітико-типологічним дослідженням автор до журналів за конструкцією відносить «Бюллетени...», «Ведомости...», «Обзоры...», «Сведения...». Їх – 45. До найпоказовіших газет за наявністю в інформаційному просторі, за різноманіттям тем віднесено «Земский врач» (1888–1894), «Сезонный листок Славянских минеральных вод» (1889–1916), «Современная медицина» (1860–1880). Масовому читачеві адресувалися «Вісник життя і знання», «Життя і знання», «Хата», а спеціалістам рекомендувалися «Акушерка», «Архив психиатрии, неврологии и судебной психопатологии» та ін. Подано також узагальнену характеристику та класифікацію індикаторів інтенсивності преси, під якою розуміється система показників, які фіксують залежність змін інформаційного простору від змін у сегменті спеціалізованих видань, що характеризуються періодичністю, насиченням ринку, тематичною частотністю, міжнауковою комунікацією [1, с. 114]. Дослідник вказав на те, що вони поділяються на зовнішні та внутрішні. Такий підхід уможливив систематизувати спеціалізовану методичну, співвідносячи її з частотністю виходу (щоденні, тижневі, двотижневі, місячні, з виходом 1–4 рази на тиждень та 20 разів на рік), тематичною частотністю та інтенсивністю міжнаукової комунікації.

Доречно звернути увагу на ще одну розгорнуту й обґрунтовану в монографії складову. Це дослідження проблемно-тематичного та змістового аспектів спеціалізованої медичної преси у розділі «Вивчення процесів, що подаються ... організмом», у якому послідовно простежується, як тогочасні виклики доби впливають на них, а також формують спеціалізований сегмент вітчизняного інформаційного простору. Дослідник заглибився в головні тематичні пласти цієї періодики, кваліфіковано визначив шляхи наповнення її науковою інформацією, до якої відносить результати теоретичних чи клінічних досліджень, що реалізувалися переважно в жанрі статті, опублікованих доповідей. Це дослідження І. Мечникова, М. Введенського, С. Навашина, О. Масленікова, Є. Черняхівського та ін. За функціональним призначенням ці тексти поділяються на оглядові, методологічні, емпірико-фактологічні, теоретичні, пояснювальні, додаткові й мішаного типу. Дослідник зробив важливі узагальнення і щодо практико-лікувальної тематики видань, основу якої склали публі-

кації, адресовані лікарям-практикам. Відзначаємо також наявність у дослідженні аналізу культурно-просвітницької, соціальної та суспільно-політичної тематики. Така інтердисциплінарність зумовлює наявність широкої супровідної історичної та загальнокультурної інформації, яка збагачує дослідження і робить його цікавим не лише з точки зору журналістикознавства. Кваліфіковану характеристику подано рекламного контенту, визначено його місце у медичній періодиці.

Повноцінний контент спеціалізованої медичної періодики, за переконанням автора, формувався завдяки медичній еліті, до якої він відносить видатних українців, що здобули світове визнання, Іллю Мечникова, Миколу Гамалія, Степана Коршуна, Віктора Недригайлова, Олександра Дедюліна, Володимира Високовича та інших. Їх редакторсько-видавничі та наукові ініціативи впливали на наповнення інформаційного простору медичними знаннями. У монографії проаналізовано засади редакційної політики журналістських колективів, численні принципи та методи їх інформаційної діяльності, що демонструють внесок та роль найпрезентативніших постатей у функціонування медичної преси Наддніпрянської України XIX – початку XX ст.

Скеровуючи свій погляд на узагальненні щодо визначення органічного зв'язку медичної періодики з соціокультурною і науковою ситуаціями та введення її як об'єкт у наукову сферу із соціальних комунікацій, Володимир Садівничий переконливо обґрунтував теоретичні аспекти спеціалізованої медичної преси, з'ясував основні тенденції її виникнення, становлення та розвитку, дослідив її видавничо-організаційну практику, розглянув медичну періодику другої половини XIX – поч. XX ст. як явище багаторівневе, динамічне й цілісне. Монографія поки що єдина ґрунтовна робота, у якій здійснено системне дослідження тогочасної медичної преси. Вона заслуговує уваги та схвалення з огляду на те, що дає відповіді на питання функціонування цього типу періодики в тодішніх умовах, пояснює специфіку соціальних комунікацій щодо спеціалізованої періодики, демонструє методологію та методику аналізу соціокомунікаційних процесів, акцентує її наукову вагомість.

Монографія Володимира Садівничого «Відродження розпочинається із гласності...» (Медична преса Наддніпрянської України середини XIX – початку XX ст.), безсумнівно, уже здобула визнання як оригінальне, новаторське дослідження, внесла свіжий струмінь в українську науку про медійний простір, виділяючись на тлі традиційного наукового сегменту. А розкриття піднятих у ній проблем принесе чіткість і прозорість у теоретичне осмислення принципів розвитку соціальної комунікації, формуватиме уявлення про становлення і розвиток окремих її складових, цілісності інформаційного простору в Україні, практичного використання історичного досвіду для розв'язання проблем сучасної журналістики.

1. *Садівничий, Володимир.* «Відродження розпочинається із гласності...» (Медична преса Наддніпрянської України середини XIX – початку XX ст.): моногр. Дніпропетровськ : Середняк Т.К., 2015. 360 с. – Режим доступу до ресурсу: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/71823/1/Sadiv_monogr_web.pdf